

A soproni hospesek jogállása és helye a határőrzési feladatokat ellátó nyugat-magyarországi hospesközösségek között a 13. században¹

The Legal Status and Place of the Hospes from Sopron among the Hospes Communities Performing Border Guard Duties in Western Hungary in the 13th Century

In Hungary the 13th century was the era of the privileging of the hospes communities. Some of these communities – mostly in the western part of the country – also performed border guard duties. By comparing their letters of privileges with those of the other hospes communities, we can see some significant correlations especially in connection with duty-free trade and fairs.

Keywords: *western Hungary, hospes, community, privilege, border guard*

1. Bevezetés

Magyarország nyugati vidéke a honfoglalás óta fontos védelmi funkciókat látott el, a határ közelsége alapvetően befolyásolta a területen élő közösségek életét, gazdasági, politikai, társadalmi és – ami számunkra a legfontosabb – jogi szempontból is. Először a gyepük, majd később a várszervezet bomlásával párhuzamosan, a *hospesek* 13. századra felemelkedő közösségei (illetve mellettük a királyi várak) láttak el védelmi feladatokat Nyugat-Magyarországon. Miután a tatárjárás véglegesen bebizonyította a várszervezet korszerűtlenségét, IV. Béla a városok megerősítésébe, védelmi funkciókkal és kiváltságokkal való felruházásba kezdett, így „a polgári elem tulajdonképpen statorának” köszönhetően a 13. századból bőségesen áll rendelkezésünkre forrás a közösségi privilégiumlevelekkel kapcsolatban.² E kiváltságolt települések az ország nyugati és északi területeire koncentráálódtak, kiváltságaik tartalma alapján azonban felmerülhet a kérdés, vajon a határőr-feladatokat is ellátó közösségek többletkötelezettségei jelentenek-e többletjogosultságokat is számukra?

2. A hospesekről általában

A jelen tanulmányban vizsgált királyi okleveleket még nem jogi személynek tekinthető városok, hanem a kiváltságolt településen élő *hospesek* kapták.³ Ezek a *hospesek*, vagyis vendégek a későbbi

* ORCID ID: 0000-0003-0876-9714.

1 A 37. OTDK Had- és Rendészettudományi Szekciójának Had- és rendészettörténet tagozatában II. helyezést elért pályamunka rövidített változata.

2 HÓMAN, Magyar középkor 471.

3 KUBINYI, Városfejlődés a középkori Magyarországon 156.

városi polgárság egy fő alapját jelentik (a várnépek, udvarnokok, illetve kisebb részben a hozzájuk csatlakozó szabad parasztok, várjobbágyok, elszegényedett köznemesek, városban lakó nemesek mellett).⁴ A *hospesek* eredetileg külföldről betelepült népelemek, főleg németek, vallonok, szlávok és olaszok, kisebb számban bolgár, örmény, zsidó és izmaelita kereskedők voltak.⁵

A 13. századra azonban a *hospes* megnevezés származás helyett mindinkább státuszt kezdett jelölni.⁶ A kiváltságolásukat megelőzően a vendégek a várszervezet struktúrájába beépülve, a várjobbágyok alatt, de a várnépek felett elhelyezkedő függő szabadok voltak. Csoportjuk már nem csak a külföldről bevándoroltakat foglalta magában, hanem immár magyar népelemek (főleg várnépek) is csatlakoztak hozzájuk.⁷ Státuszuk azonban korántsem volt országszerte egységes. Ennek változására kiváló példa Győr esete: az 1240-es oklevelük még győri népekről (*populi*) beszél és *hospes* megjelölésük alatt idegen származásukra utal,⁸ míg az 1271-es oklevelük a *hospes* már mint státuszt jeleníti meg.⁹ A 13. század második felére általánosságban elmondható, hogy jogaik közé tartozott az egyéni szabadság, a szabad költözés, közösségeik bizonyos fokú önkormányzatisággal ruháztattak fel, esküdtársaival saját választott bírójuk ítélte felettük, hol csak kisebb, hol a nagyobb ügyekben is.¹⁰

Mivel pedig a vizsgált időszakban Magyarországon még nem beszélhetünk a nyugat-európai értelemben vett városokról,¹¹ illetve a legtöbb közösség még nem feleltethető meg a jogi értelemben vett város kritériumainak,¹² ezért e körben helyesebbnek tartom a közösség, mintsem a város megnevezést használni. Hadtörténeti szempontból pedig az erődített nyugat-európai városokkal szemben a magyarországi települések inkább falusiasak voltak, nem feltétlenül láttak el védelmi feladatokat, kivéve természetesen a határörközösségeket (például Sopront, ahol már a 12. században kőfal vette körül a települést),¹³ illetve a *IV. Béla* által kifejezetten védelmi célból alapított vagy erősített településeket.¹⁴

3. A védelmi funkció megjelenése a közösségek okleveleiben

A védelmi funkció természetesen nemcsak a soproniak 1277-es oklevelében jelenik meg, hanem más közösségek kiváltságlevelei is utalnak rá, így először érdemes ezek összehasonlító vizsgálatát elvégezni.

-
- 4 HÓMAN, Magyar középkor 483.
  - 5 HÓMAN, Magyar középkor 486–487.
  - 6 LÁSZLÓ, Bíraskodási szabadság a XIII. századi közösségekben 41.
  - 7 HÓMAN, Magyar középkor 489.
  - 8 MA 448–451.
  - 9 MA 526–529.
  - 10 KUBINYI, Városfejlődés a középkori Magyarországon 154.
  - 11 KUBINYI, Városfejlődés a középkori Magyarországon 153.
  - 12 HÓMAN, Magyar középkor 459.
  - 13 SZENDE, Otthon a városban 13.
  - 14 HÓMAN, Magyar középkor 466., 473.

3.1. A soproniak 1277. évi privilégiumának hadászati vonatkozásai

A soproniak 1277. évi szabadságlevele¹⁵ a városfalak karbantartása érdekében úgy rendelkezik, hogy a polgárok a tized huszadrészét örökké birtokolják a vár karbantartására. Valójában Sopron már a 12–13. században rendelkezett kőfallal, amely a tatárjárásnak is ellenállt.¹⁶ Sopron különös védelmi jelentőségét már ez a tény is alátámasztja.

Ugyancsak a város védelmi funkcióját kívánja erősíteni a király, amikor a fertői vámjövedelem felét a városban lévő torony megőrzésére és megjavítására a polgároknak átengedi. E rendelkezés azonban kétféle jelentéssel bírhat. A szövegben szereplő *turrium* szó ugyanis jelenthet szó szerinti tornyot vagy valamilyen várat, erősséget is.¹⁷ *Szende Katalin* az utóbbiként értelmezi, amikor azt írja, hogy „*ebből a pénzből 1297 és 1340 között háromszoros falgyűrűvel és vízesárokkal vették körül a várost*”.¹⁸ Ezzel szemben, ha toronyként értelmezzük a szót, úgy lehetséges, hogy a király a *turrium* alatt a johanniták Sopronban lévő lakótornyát értette. Ezt támaszthatja alá az a tény, hogy a johanniták már 1247-ben, a *IV. Bélával* kötött megállapodásukat követően megkezdték a működésüket Sopronban, majd a 13. század második felében megépült a rendházuk, az ispotályuk, a lakótornyuk és a kápolnájuk is,¹⁹ így a soproni *hospesek* kiváltságlevelének 1277-es kiállításakor már valóban állhatott az ispotályos lovagok tornya a városban.

A kiváltságlevél fenti pontjától eltekintve is fontos tényezők azonban a johannita lovagok témánk szempontjából. Az említett 1247-es megállapodás értelmében ugyanis 50 fegyverest kellett határvédelmi célokból kiállítani Sopronban (illetve Sopron mellett Pozsonyban, Mosonban, Vasváron és Németújváron is).²⁰ Mindez egyfelől megmutatja a johanniták jelentőségét a határvédelemben, másfelől alátámaszthatja azt is, hogy miért rendelhetette a fertői vám felét az ő lakótornyuk fenntartására a király.

Ezt követően a soproniak privilégiuma arról is rendelkezik, hogy „*hasonlóképpen megengedtük eme polgároknak, hogy bármely tornyot, amelyet e várunkban építettek vagy újként építeni akarnak, a király kezén kívül senki el ne vehesse vagy ne merje elvenni tőlük*”. Itt is megjelenik a korábban elemzett *turrium* szóalak, ám ebben a szöveggörnyezetben nagyon valószínű, hogy inkább valamilyen erődítést, városfalat jelent. Így feltehető, hogy a király ebben a pontban a soproni polgároknak teljes rendelkezést biztosított a városi védművek felett, azzal az egy kitételrel, hogy a király az egyetlen, aki rajtuk kívül rendelkezhetett az erődítésekről.

A kiváltságlevél további érdekes rendelkezése szerint „*a Lővér falusi királyi tőzszaiknak, akiknek egyik felét nagyapánk, Béla király és apánk, István ezen polgárok számának gyarapítására már e városba telepítették, egyszersmind másik felét is ezek földjére engedjük a vár megőrzésére és az előbb mondott polgárok számának gyarapítására*”. Ezek a *saggitariusok* fontos vár- és határvédelmi feladatokat láthattak el, hiszen valószínűleg a cseh *II. Ottokárral* folytatott háborúskodás miatt megfogyatkozott várvédők megerősítésére telepítették be őket Sopronba.²¹ Azonban arra a kérdésre, hogy pontosan kik és milyen jogállásúak voltak ők, nehezebb választ adni. *Rábel László* szerint

15 MA 545–548.

16 GÖMÖRI, A nyugati határvidék korai sánccváiról, különös tekintettel Sopronra 203.

17 FINÁLY, A latin nyelv szótára.

18 SZENDE, Otthon a városban 20.

19 KÖLNEI – VARJASSY, A jeruzsálemi Szent János Lovagrend ispotályai a középkori Magyarországon 14.

20 HUNYADI, The Hospitallers in the Medieval Kingdom of Hungary 126.

21 HÁZI, István, az első soproni városbíró 62.

például besenyők,²² ezzel szemben egy ismeretlen szerző a Soproni Szemlében 1940-ben arról értekezett, hogy egy „*keverék, pontosan be nem azonosítható*” csoportról van szó.²³ Ezt támasztja alá Váczy Péter is, aki szerint e *saggiariusok* a királyi várszervezetbe tartoztak, szemben a besenyőkkel, akik saját vezetőjük alatt álltak a király szolgálatában, ugyanakkor eme íjászok között volt olyan is, akinek *nobiles* rokonsága volt, tehát jogállásuk nem különbözhetett túlságosan a városi polgárokétól, ami magyarázhatja azt is, hogy betelepítésükkel szemben a városlakók részéről miért nem tapasztalunk ellenállást.²⁴ Hárs József soproni helytörténész mindezekkel szemben azt állítja, hogy az íjászokat nem a megfogyatkozott védők számának felduzzasztására, hanem éppen amiatt telepítették be, mert ekkoriban már nem is voltak íjászok, nem láttak el védelmi feladatokat, és így indokolt volt az egyszerű városlakók közé telepítésük.²⁵

3.2. A nyugat-magyarországi közösségek okleveleinek hadászati vonatkozásai

Annak megállapításához, hogy melyek azok a közösségek, amelyeket nyugat-magyarországi határőrizeti feladatot ellátó településeként azonosíthatunk, a kiváltságlevelek *narratio* (elbeszélés) és *arenga* részét érdemes megvizsgálni. Ezek alapján – Sopron mellett – Pozsonyt, Győrt, Vasvárt és Zágrábot tudjuk ebbe a kategóriába sorolni. Ezek közül Sopron esetében IV. László a korábbiakban már említett II. Ottokár cseh király magyarországi hadjáratával indokolta a kiváltságolást.

Zágráb esetében 1266-ban a település tatárjárás alatti részleges pusztulása miatt döntött úgy IV. Béla, hogy szükséges „Zágrábban, a Grech hegyen szabad várost létesíteni, és ugyanoda vendégeket hívni, és az ország ezen részét a határvidék és más érdekek biztonsága végett biztosítani és megerősíteni”, továbbá megengedte, hogy „az előbb mondott hegyen szabad várost létesítsenek, oda vendégek szabadon jöjjenek, általunk kijelölt és aláírt földjük, birtokaik, körülményeik és szabadságaik legyenek, azokat bírják és őrizzék háborítatlanul”.²⁶ Ezáltal a király a stratégiaileg kiemelkedő helyen fekvő Grech hegyi Zágrábot mint királyi várost megalapította, egyértelműen legfőképpen védelmi célokból.²⁷

Győr V. István alatt a II. Ottokár cseh királlyal történt hadakozás nyomán súlyos károkat szenvedett, ezért a magyar király 1271-ben a város megerősítése és az ország védelme érdekében Győrnek a győzelem kivívása után új kiváltságlevelet adományozott.²⁸

Vasvárt IV. László 1279-ben a gyakori megszállás és a teutonok és mások folytonos dúlásai miatt kiváltságolta,²⁹ valójában azonban a vasvári erősség már II. András uralkodása idején romlásnak indult, II. Ottokár támadásának pedig már nem is tudott ellenállni, később pedig a településnek (1270-ben) időlegesen V. Istvánt is el kellett szállásolnia.³⁰

Pozsony 1291. évi kiváltságlevelében³¹ a teutonok és Albert osztrák herceg dúlásairól olvashatunk. Itt ugyancsak gondolnunk kell II. Ottokár tevékenykedésére is, ugyanis a cseh király és

22 RÁBEL, A vármegyék múltja és a jövő hivatása 113.

23 ISM 284.

24 VÁCZY, A királyi serviensek és a patrimonialis királyság 357–358.

25 HÁRS, Löver-Lövér.

26 MA 507–512.

27 KRŠNJAVI, A nemzeti uralkodók és az Árpádok kora (online).

28 DÁNIEL, Mesélő tárgyak: az eltűnt kiváltságlevel.

29 MA 551–554.

30 SILL, Vasvár településtörténetének vázlata a 18. századig 11.

31 MA 623–627.

IV. Béla, V. István, illetve IV. László királyaink között többször cserélt gazdát Pozsony, a település sok hadakozás és békekötés színhelye volt. Az oklevélben nevesített Albert herceg pedig 1287-ben a vár ellenállása ellenére elfoglalta Pozsonyt, de III. András a Pozsony vármegyei had segítségével végül visszavette a várat, és ennek alkalmából kapta oklevelét a város.³²

Ami a fenti közösségekre vonatkozó konkrét rendelkezéseket illeti, a vasvári *hospesek* katonai kötelezettsége mégsem volt kiemelkedő. Az egész közösségnek mindössze kettő felszerelt katonát kellett kiállítania, azokat is csak akkor, ha a király személyesen vonult hadba, ami az egyik legenyhébb kötelezettség, még a szomszédos, de méreteiben kisebb Körmendénél is kedvezőbb. Ennek egyik oka az lehetett, hogy Vasvár mint az ispánság központi települése, komolyabb kiváltságban részesült, mint a körmendiek. A másik ok valószínűleg Vasvárnak a *narratióban* is taglalt rossz anyagi helyzete és határőr-közösségi szerepe volt, amiért is a király nem terhelte e közösséget súlyosabb kötelezettségekkel, egyrészt, hogy anyagi helyzete megerősödjön, másrészt, hogy elsődleges katonai funkciójának – a határvédelemnek – eleget tudjon tenni.

A zágrábiak korábbi, 1242-es oklevele³³ alapján, ha a király a tengeri területek felé, vagy Karintiába, illetve Ausztriába indul, tíz felszerelt katonát kellett kiállítaniuk a részére, továbbá élelemmel ellátni ezeket. Ugyan a király által kiváltságolt közösségek (pontosabban az általuk kiállított fegyveresek) általában a király zászlaja alatt vonultak hadba,³⁴ itt mégis tett egy további kitétel az uralkodó, miszerint a zágrábiak ugyanezzel tartoznak a szlavón bán felé is, amennyiben az a király rokona. Ugyanez az oklevél előírta a zágrábiaknak, hogy a Grech hegyet saját költségükön megerősítsék. Az oklevél kiadásának időpontja mellett mindezek a rendelkezések, amelyek komoly katonai kötelezettségeket írnak elő, arra utalnak, hogy IV. Béla kifejezetten védelmi célból kiváltságolta a zágrábi *hospeseket*. Azonban talán túl nagy terhet is jelentett mindez a lakosoknak, hiszen az 1266-os oklevélben a király már mentesíti őket a katonai kötelezettsége alól, ahogyan a görögök is mentesülnek majd az 1271-es oklevelük alapján.³⁵ Mindezekkel szemben a pozsonyiak 1291-es oklevelében nem található olyan rendelkezés, amely a katonai kötelezettséget vagy valamely más hadászati vonatkozású kötelezettséget előírná.

3.3. A további közösségek okleveleinek hadászati vonatkozásai

A hadászati rendelkezések nem a nyugat-magyarországi közösségek kiváltságleveleinek sajátjai, igaz ezek között szinte mindegyiknél megjelenik ilyen szabályozás. A többi korabeli oklevelet vizsgálva Bars, Besztercebánya, Iharosberény, Nagyszombat, Szatmárnémeti, Dobronya és Bábaszék, Boroskrakkó és Magyarigen, Korpona, Nyitra, Pest, valamint Körmend *hospeseinek* okleveleiben is fellelhetőek katonai kötelezettséggel kapcsolatos rendelkezések, míg a többi hasonló oklevélből hiányoznak ezek.

A körmendiek privilégiumának³⁶ rendelkezéseit érdemes részleteiben is megvizsgálunk. Ugyan az oklevél *narratio* része nem utal védelmi funkcióra, és éppen ezért nem is sorolom a települést a nyugat-magyarországi határőrzési feladatokat ellátó közösségek közé, de földrajzi helyzete, illetve a katonai kötelezettségre vonatkozó rendelkezések részletessége miatt mégiscsak érdekes

32 DEDEK CRESCENS, Pozsony vármegye története (online).

33 MA 451–455.

34 LÁSZLÓ, Katonaállítási kötelezettség az Árpád-kori közösségekben 68.

35 MA 526–529.

36 HO VI. 42–43.

adalékként szolgálhat jelen vizsgálathoz. Az oklevél meghatározza, hogy a körmendi vendégeknek tizenöt manziónként kell egy katonát kiállítaniuk, ha a király személyesen vonul hadba. Ez után részletezi, milyen legyen e katonák felszereltsége: „*lándzsás, vassisakos, tegzes, és más egyéb hasznos felszereléssel ellátott páncélost*” követel meg a király, még hozzá „*két felvértezett lóval*”.

A korponaiak oklevele³⁷ is érdekes kivételt képez, mivel nem határoz meg a király pontos létszámot a kiállítandó fegyveresekkel kapcsolatban, ugyanis úgy fogalmaz: „*ők pedig lehetőségük szerint, tudniillik mihez képest illően tudnak, tekintélyes számban és elegendő mértékben tartozzanak ellátni minket, midőn hadba vonulunk, és szolgálni nekünk hadjáratunkban*”. Továbbá azért is érdekes ez az oklevél, mivel a király öt évre, átmenetileg mentesíti őket katonaállítási kötelezettségük és a hadba vonulás alól.

Más oklevelekben a katonaállítás mértékét vizsgálva különböző létszámokkal és feltételekkel találkozunk, nyilvánvalóan a települések méretéhez, anyagi lehetőségeihez igazítva. A barsiak például száz telkenként kellett, hogy küldjenek egy felszerelt vitézt a királynak,³⁸ a boroskrakkóiak és magyarigeniek négy páncélost,³⁹ a nagyszombatiak száz manziónként egyet,⁴⁰ a nyitraiak tizenkettőt,⁴¹ a pestiek tízet,⁴² míg a szatmárnémetiek hat páncélost⁴³ kellett, hogy kiállítsanak.

3.4. A hadászati rendelkezések értékelése

Összességében kijelenthető, hogy a katonaállítással kapcsolatos és egyéb hadászati rendelkezések tekintetében különbség fedezhető fel a határőrzési feladatokat is ellátó és az ilyen feladatot nem teljesítő közösségek szabadságlevelének tartalma között. A határőrzési feladatokat is ellátó közösségeknél részletesebb, több hadászati rendelkezés található, és ugyan a katonaállítással kapcsolatos előírások kevésbé hangsúlyosak, illetve e terhek enyhébbek, mint a kontrollcsoportnál, ugyanakkor fontosabb szerep jut a védelemmel, védművek építésével, fenntartásával, karbantartásával kapcsolatos kötelezettségeiknek.

Ez egyrészt azért fontos, mert újfent bizonyítja e közösségek hadászati szerepét, másrészt pedig sokszor kifejezetten védelmi célból rendel az oklevél egyéb kiváltságokat az adott közösség számára (lásd Sopron példáját), illetve Győr és Zágráb esetében teljesen mentesíti is a vendégeket a katonaállítás kötelezettsége alól. Mindez nagy könnyebbség volt a lakosoknak mind gazdasági, mind katonai értelemben, és elősegíthette azt, hogy e települések a saját maguk – és a térség, illetve az egész ország – védelmére koncentráljanak és saját határőrizeti szerepükben erősödjenek.

37 CD IV/1. 329–331.

38 ÁÚO VII. 103–104.

39 MA 447–448.

40 MA 444–447.

41 MA 498–499.

42 MA 466–469.

43 MA 505–506.

4. A gazdasági jellegű rendelkezések összehasonlítása

Annak megállapítását, hogy a felvázolt hadi többlet-kötelezettségekkel járnak-e többletjogosultságok a nyugat-magyarországi közösségek esetében, nehezíti az a tény, hogy sok, részleteiben különböző joghelyzetű közösségről van szó, a majdani szabad királyi városi jogállás éppen csak elkezdett kialakulni. A gyakran visszatérő elemek alapján mégis megkísérelhető a gazdasági jellegű, jelen esetben a vámentességgel, vámkönnyítéssel vagy a megállapított vámmal, adómentességgel vagy éppen a megállapított adókkal, beszállásolás alóli teljes vagy részleges mentességgel, illetve a földbért megállapító vagy az alól felmentő rendelkezésekkel történő összehasonlítás.

4.1. Adórendelkezések

A soproni közösség oklevele rendelkezik adózási kérdésekben is, méghozzá úgy, hogy a soproni polgárok minden kepe termény után tizenkét bécsi dénárral, továbbá a bor után tizeddel tartoztak, amit a korábbi szokásjog szerint vagy akár dénárokból. Lényegében tehát a soproniak pénzben is megfizethették adójukat, amely egy fontos könnyítés a csak terményben való adózáshoz képest.

A pozsonyiak kiváltságlevelében ezzel szemben azt láthatjuk, hogy a tizedet terményben kell megfizetniük, a teutonok szokása szerint. Ezt követően az oklevél azt részletezi, hogy mi után nem kell adózniuk a pozsonyiaknak: szőlőik után és a vadászok kinevezett ispánjának sem tartoznak semmilyen szolgáltatással. Összességében tehát komoly kedvezményeket és részleges adómentességet kaptak.

A győriek két oklevele az adózással kapcsolatosan különböző rendelkezéseket tartalmaz. Az 1240-es oklevélben IV. Béla úgy rendelkezik, hogy a Sagh, Nyul, Cyrian és Ech falusi szőlőművesek csöböradóját csökkenti, de ez az adóteher megmarad a győri ispán és a pohárnokok ispánja felé. Ezen felül több adónem alól is mentesülnek, így szabadok dénárjaival, ökrökkel, füstpénzzel, valamint a száznagnak illetékkel sem tartoznak, továbbá úgy rendeli a király, hogy „*a mi vagy vendégeink ügyintézése címén*” sem tartozzanak adni semmit. Az 1271-es oklevéllel V. István a győri püspök és káptalan egyes népeit is betelepíti a várba, de évi egyszeri adójukat meghagyja.

A zágrábiak az 1242-es oklevelük alapján a bán, vagy a vicebán felé semmivel sem tartoznak, egyedül annak a bánsgába történő bevezetésekor egy ökröt, száz kenyeret és egy átalag bort kell szolgáltatniuk. Ezen kívül a király öt évre felmenti a zágrábi *hospeseket* minden szolgálat alól. Az 1266-os oklevél alapján éves adóként negyven márkát kell fizetniük Béla hercegnek, aki ekkor Szlavónia hercege. A zágrábiak esetében is az utóbbi oklevél alapján pénzübeli adózásról beszélhetünk, azonban nem a király felé közvetlenül, hanem fia javára.

Vasvár oklevelében a többi határőrzési feladatot is ellátó közösséggel ellentétben nem találunk kifejezetten adózási rendelkezést. Ugyan a vasváriak a szabadságlevelük szerint a fehérváriak kiváltságaival bírnak, ezek oklevele nem maradt fenn, így annak esetleges vonatkozó tartalma sem ismert.

A 13. századból fennmaradt kiváltságlevellel rendelkező további közösségek okleveleinek többségében nincs szó semmilyen adómentességről, míg hat esetben (Gölnicbánya, Pest, Szatmárnémeti, Verőce, Petrinia, Szamobor) valamilyen részleges, két esetben (Dobronya és Bábaszék, illetve Boroskakkó és Magyarigen) pedig teljes adómentességről beszélhetünk.

A részleges adómentességre jó példa a pestiek oklevele, amely a következőképpen rendelkezik: „*hasonlóképpen szőlőik után csöböradót semmi esetre se szedjenek tőlük*”. Ugyancsak a csöböradó megfizetése alól menti fel a király a szatmárnémeti vendégeket. Részleges adómentességre nek is

kintve az ideiglenes adómentességet is, erre jó példa a petriniaiak korai, 1225-ös oklevele, amely két évre minden szolgálat alól mentesíti a helybeli *hospes*eket.⁴⁴

A teljes mentességek körében a dobronyai és bábaszéki vendégek a zólyomi vár felé munka és szolgálat alól mentesek voltak, emellett „*semmilyen alaptalan behajtásra és tehertétele*” sem kötelezhette őket senki.⁴⁵ Hasonlóképpen a boroskrakkóiak és magyarigeniek oklevele is kijelenti, hogy semmivel sem tartoznak, továbbá külön kiemeli, hogy csöböradót sem kell fizetniük.

Néhány további érdekes rendelkezést érdemes kiemelni az eddig nem érintett privilégiumok tartalmából is. A besztercebányai közösségnek például aranyból tizedrészt, ezüstből és minden más fémből nyolcadrészt kellett fizetnie, ami nyilvánvaló összefüggésben áll azzal, hogy esetükben egy bányászközösségről beszélhetünk.⁴⁶ Az iharosberényiek esetében komolyabb adóterhekkel találkozunk. Egyrészt a király felé manzióként egy harmadot tartoztak adni, továbbá vázmabbal és évi egy ajándékkal is tartoztak. Másrészről az ispán felé manzióként két dénárt kellett fizetniük. Tizedüket pedig továbbra is takarmányban fizették.⁴⁷

Összességében az állapítható meg, hogy nagy arányaiban a határőrzési feladatot is ellátó közösségek terhei megegyeznek a többi közösség terheivel, előbbiek közül kettő (Sopron és Zágráb) nem kap adómentességet, kettő (Győr és Pozsony) részleges mentességet kap, míg Vasvár esetében – a fehérváriak oklevelének hiánya miatt is – az adózással kapcsolatban nem tudunk konkrét megállapítást tenni. Hasonló arányokkal találkozunk a kontrollcsoportnál is, ahol részlegesen és teljesen adómentes közösségeket is találunk, ennek ellenére mégis megállapíthatók bizonyos különbségek a két csoport között. A határőr-feladatokat is ellátó közösségek jellemzően inkább pénzben fizetik adójukat (kivételesen a Győr környéki szőlőművesek csöböradója), amely kedvezőbb, mint a kontrollcsoportnál, ahol főképpen terményben vagy kitermelt nemesfémben fizetnek.

4.2. A beszállásolással kapcsolatos rendelkezések

A gazdasági jellegű kiváltságok körében nem hagyhatók figyelmen kívül a beszállásolás alóli mentességekről szóló rendelkezések, hiszen egy-egy főúrnak, udvari méltóságviselőnek vagy akár magának a királynak és kíséretének ellátása, akár huzamosabb időn át komoly anyagi teher lehetett a közösségeknek, így pedig az ez alóli felmentés komoly szabadság volt számukra.

A győri népeknél az 1240-es oklevelük alapján az ispán nem szállhat meg. Ez azért is jelentős, mert a kiváltságlevélben említett győri népek ekkor még – szemben az 1271-es oklevél szerinti helyzettel – nincsenek teljesen kivonva az ispán hatalma alól, mint arról már a *hospes* kifejezés jelentésének átalakulásánál szó esett. Az 1271-es oklevél már egyik bárónak sem teszi lehetővé a megszállást. A vasváriak esetében a király arról rendelkezett, hogy sem az ispán, sem senki más ne szálljon meg náluk. A pozsonyiak kapták mind közül a legnagyobb kiváltságot, mivel maga a király sem szállhatott meg náluk.

A további közösségek szabadságleveleinek nagyjából a fele tartalmaz a beszállásolás alóli részleges felmentésről szóló rendelkezést. Egyik közösség sem kapja meg azonban a pozsonyiak legtéljesebb kiváltságát (misperint magának a királynak sem jár a *descensus*), illetve a privilégiumok fele egyáltalán nem tartalmaz efféle mentességre vonatkozó rendelkezést.

44 LÁSZLÓ, Privileges of the ‘Hospes’ Communities on the territory of Croatia during the Middle Ages 79.

45 MA 482–484.

46 MA 489–491.

47 MA 506–507.

Önmagában tehát a beszállásolás szabályozása sem mutat kategorikus összefüggést a határőrzési feladatokkal, azonban a beszállásolás fordított irányban is mutathatja a nyugati határőrközösségek kiemelt jelentőségét. Miközben ugyanis a beszállásolás komoly gazdasági és logisztikai teher volt egy közösség számára, a király bizonyosan szívesebben szállt meg katonailag erősebb településen, hiszen nagyobb biztonságban volt ő és kísérete is, míg a kisebb közösségek talán nem is bírták el gazdaságilag ezt a terhet. Pozsony ez alól vélhetően azért lehetett kivétel, és azért kaphatott feltűnően nagy kedvezményt, mivel földrajzi helyzetéből adódó kiemelkedő hadászati, határvédelmi és gazdasági funkciója volt, így a király ezzel is próbálhatta a települést egyfajta kedvezményben részesíteni, támogatni a védelmi funkcióinak ellátásához szükséges javak felhalmozásában.

4.3. Vámmentesség

A *hospesek* kiváltságainak egyik sarkalatos pontját képezték a vámokkal, vámmentességgel kapcsolatos rendelkezések. A nyugat-magyarországi határőrzési feladatot is ellátó közösségek mind-egyikénél találkozunk valamilyen formában ezekkel.

Sopron esetében – amint arról már szó volt – a király átengedte a fertői vám felét a településnek. A győri *hospesek* 1271-ben országos vámmentességet kaptak, ennek ellenére kiváltságlevelük a győri vásár vámját meghagyták az ispánnak. A zágrábiak mindkét oklevelében azzal a rendelkezéssel találkozunk, hogy az ország határain belül vámmenteséget kapnak, az 1242-es oklevél megfogalmazása szerint: „*az ország határain belül vámot fizetni sehol ne tartozzanak*”. A vasváriak oklevelében korlátozottabb, de szintén fontos kedvezményt találunk, amikor Zala és Vas vármegyékben vámmentességet biztosított nekik az oklevél, kiegészülve azzal, hogy – nyilván saját vásárjuk forgalmának növelése érdekében – a vasvári vásárra tartók is vámmentesek. A pozsonyiak a győriekhez és a zágrábiakhoz hasonlóan országos vámmentességet kaptak, semmilyen adót és semmilyen beszedést sem tartoztak fizetni, de ők maguk sem szedhettek vámot a náluk áthaladóktól.

A kontrollcsoportból öt közösség, a németlipcseiek,⁴⁸ a zólyomiak, a dobronyaiak és a bábaszékiek, valamint a nagyszombatiak kaptak teljes vámmentességet. A nagyszombatiak oklevele ugyan mindössze arról rendelkezik, hogy „*a vámfizetés terén ugyanazon jognak örvendjenek, mint a fehérvári polgárok*”, mivel ez volt a városi kiváltságok etalonja, ezért minden okunk megvan feltételezni, hogy ez a kiváltság a teljes vámmentességről rendelkezett. A zólyomiak esetében árnyalhatja a képet, hogy a vámmentességet a *descensus* alóli mentességükkel egyetemben kifejezetten a rossz anyagi helyzetük – amelyet a tatárjárás pusztításai idéztek elő – miatt kapták,⁴⁹ így a király célja ezzel a rendelkezéssel a közösség megerősítése, talpra állítása volt. A körmendiek a vasváriakkal azonos kiváltságot kaptak, miszerint Vas és Zala vármegyékben vámot fizetni nem tartoznak. A pestiek az ország határain belül minden vám alól mentesültek, kivéve a budai egyház harmincadát és a sóból behajtható vámokat, míg a verőceiek csak az idegeneknek nem tartoztak vámot fizetni.⁵⁰

Számottevő különbségeket tudunk jelen esetben felfedezni a határőrzési feladatot is ellátó nyugat-magyarországi közösségek és a kontrollcsoport között. Míg előbbieik mindegyikénél találkozunk valamilyen formában a vámmentességgel, és a soproniak, valamint a vasváriak részleges vámmentessége csak kivételt jelent a teljes mentességhez képest, addig a többi településnél a részleges vagy teljes vámmentesség jelenti a ritka kivételt.

48 ÁKOKJ II/1. 57–64.

49 CD IV/1. 332–333.

50 MA 443–444.

4.4. A földbérrel kapcsolatos rendelkezések

A földbérről csak kevés *hospes*-privilegium rendelkezik, általában akként, hogy fenntartják annak fizetését. Erre példa a zalakomáriai oklevele, amely a kérdésről a következőképpen határoz: „*elrendeltük továbbá, hogy minden lakás birtoka után tizenkét dénár földbért tartozzanak fizetni Szent-György nap oktaváján*”.⁵¹ Az oklevelekből rendszerint az sem derül ki, hogy egyébként mi volt a földbér fizetése esetén a szokás az adott településen. Előfordulhat, hogy a kiváltságlevélben rögzített földbér kevesebb az addig szokásosnál, de lehetséges az is, hogy a korábbi rendszabást erősíti meg az oklevél. Ahol pedig az oklevél egyáltalán nem említi a földbért, ez jelentheti azt is, hogy az addig szokásos mérték fizetését tartja fenn a király, de azt is, hogy a *hospesek* teljesen mentesek annak fizetése alól. Éppen ezért nehéz konkrét következtetéseket levonni a földbérrel kapcsolatos rendelkezésekből.

A nyugat-magyarországi közösségek oklevelei közül csak a győriek 1271-es oklevele rendelkezik a földbéreként fizetendő fél *ferdonum* alóli felmentésről. Ugyanez az oklevél rögzíti, hogy a győri *hospesek*hez csatolják a győri püspök és káptalan egyes népeit, akik ugyanazt a szabadságot élvezik, mint amellyel a vendégek rendelkeznek, fenntartva mégis azt, hogy a földbért, amellyel a győri püspöknek vagy káptalannak tartoznak, elöljárójuk pünkösöd nyolcadán egészében fizettesse meg velük.

A kontrollcsoport települései közül mindössze a beszercebányai oklevele rendelkezik a földbérről akként, hogy „*földbér címén adót vagy egyéb szolgáltatást senkinek ne tartozzanak fizetni*”. Így aztán a földbérről további rendelkezések hiánya miatt nem lehet érdemi megállapításokat tenni a határőrzési feladatokkal összefüggésben.

4.5. Vásártartáshoz kötődő rendelkezések

A soproni *hospesek* privilegiumában a király úgy határozott, hogy szabad piacot enged nekik, méghozzá azzal a kitételrel, hogy – a forgalom növelése érdekében – az országon belülről jövő kereskedők számára e vásár vámmentes, csak a külföldiek tartoznak vámot fizetni.

A zágrábiak és a győriek is szabad vásártartási jogot kaptak. Előbbiek esetén heti két (hétfői és csütörtöki) ünnepélyes vásárról, valamint napi vásárokról rendelkezik a közösség mindkét oklevele, szó szerint megegyező módon. A győri népek kiváltságlevele szabad vásártartást engedélyez nekik mind a várban, mind azon kívül, ahol a győri ispán és az ő emberei egyáltalán semmi joghatóságot nem gyakorolhatnak, mégis annak a vásárnak a vámját, amelyet szombaton tartanak, teljes egészében a győri ispán kapja, ahogy korábban is kapta. A vasvári *hospesek* oklevele ugyan nem említi ezt a jogosultságot, azonban mivel az uralkodó a fehérváriak jogát adományozta nekik, ez alapján kijelenthetjük, hogy bizonyosan ők is szabad vásártartási joggal bírtak.

A pozsonyiak kiváltságlevelében nincs szó szabad vásártartásról, de azt engedélyezi az oklevél, hogy külföldi posztó-, marha- és halkereskedők szabadon árulhassanak a városban, ekként tehát itt is találunk utalást a város piacára. Nem valószínű, hogy a többi nyugati közösségtől eltérően éppen a fejlettebb és a vásártúvonalon (a hegyvidék és az alföld találkozásánál), folyóparton és a nyugati határ közelében elhelyezkedő,⁵² így feltehetően jelentős piaccal rendelkező városnak ne lett volna szabad vásártartási joga. Azt feltehetőleg már korábban, királyi kegyből vagy szokásjogi úton megszerezték a pozsonyi vendégek.

51 MA 503–504.

52 SZENDE, Otthon a városban 37.

A további közösségek szabadságleveleit vizsgálva megállapítható, hogy nagyságrendileg azok harmadában engedélyez a király szabad vásártartást, ezek a beregszásziak,⁵³ a gölnicbányaiak,⁵⁴ a késmárkiak,⁵⁵ a nyitraiak, a pestiek, a szatmárnémetiek, a zalakomáriak és a németlipcseiek privilégiumai. E települések legtöbbje az úgynevezett vásárvonalon⁵⁶ helyezkedett el, ahol az alföldekről érkező mezőgazdasági cikkek a hegyvidékekből érkező fémekkel, nemesfémekkel, készárukkal gazdát cseréltek. Pest esetében a Duna melletti kiemelkedő kereskedelmi funkciója indokolhatta a szabad vásár engedélyezését, továbbá a vámmentesség és egy ritkán előforduló, a kor viszonyaihoz képest rendkívül jelentős kiváltság, az árumegállító jog adományozását is. A barsiak oklevele így rendelkezik: „megengedtük azt is, hogy kisebb kereskedésben, miket ugyanitt, a barsi vásáron folytatnak, vámot semmiképp ne fizessenek”. A beregszásziak kiváltságlevele elrendeli, hogy vásáruk szombaton legyen, és megállapítja, hogy „sem a vevők, sem az eladók ne tartozzanak semmivel többet fizetni, mint egy dénárt szekerenként”. A gölnicbányaiak esetében a településük jelentőségét mutatja és biztosítja számukra a térségben elérhető vásárjövödelmek maximalizálását a konkurencia kiiktatásával az oklevelükben olvasható különleges szabály, miszerint a környező falvakban nem lehet piacot tartani, hanem az csakis Gölnicbányán lehetséges.

Összességében azt tapasztaljuk, ami a vámmentességnél is megállapítható volt, hogy a határőrzési feladatot is ellátó nyugati közösségek esetén a szabad vásártartás sokkal inkább főszabályt jelent, mintsem kivételt, míg a kontrollcsoportnál ennek a fordítottját látjuk. Itt azonban nem olyan egyértelműek az arányok, mint a vámmentesség esetén, mivel a kontrollcsoport oldalán – például Gölnicbánya esetében – is találunk hasonló (ha nem erősebb) jogokat, mint a nyugati határőrközösségeknél.

5. Szabad bíróválasztás és az igazságszolgáltatáshoz kapcsolódó egyéb rendelkezések

A szabad bíróválasztás és valamilyen fokú, formájú önálló igazságszolgáltatás a *hospesek* minden privilégiumában megjelenik. Ez egy olyan sarkalatos pontja a *hospes*- (majd később a szabad királyi városi) jogállásnak, hogy már ezek a korai oklevelek is kivétel nélkül rendelkeznek felőle, így e körben legfeljebb kisebb eltérésekkel találkozhatunk.⁵⁷ Példának okáért a győriek 1240-es oklevelében találunk eltérést a szokásos rendelkezésektől, mivel a király az ispán joghatósága alatt hagyta a városi bíraskodást, minthogy ekkor még ezek a győri népek nem szakadtak el a várszervezettől. Majd csak az 1271-es oklevél adja meg a győriek számára a szabad bíróválasztás jogát, amikor rögzíti, hogy a kisebb és a nagyobb ügyekben is saját bírójuk ítélni feleltük.

A soproniak 1277-es oklevele is mindjárt a rendelkezések elején deklarálja, hogy a többi közösséghez hasonlóan a várispán minden joghatósága megszűnik a közösség felett, és a választott bírójuk ítélni feleltük. Emellett azt is meghatározza az oklevél, hogy a bírót minden évben *Szent György* ünnepén kell választaniuk. Pozsony és Vasvár közösségeinek is szabad bíróválasztást, bírójuknak pedig minden felmerülő ügyre kiterjedő joghatóságot adott a király, Pozsony esetében továbbá azt is meghatározta, hogy tíz esküdtel ítéljen a bíró.

53 MA 471–472.

54 MA 613–614.

55 MA 517–518.

56 MAKÁDI, Földrajzi fogalomtár 61.

57 LÁSZLÓ, Bíraskodási szabadság a XIII. századi közösségekben 43.

A további települések közül csak Bars, Beregszász, Iharosberény⁵⁸ és Késmárk esetében találkozunk saját bírójuk korlátozott hatáskörével, ezen kívül általános kiváltságnak tűnik a bíró jogkörének nagyobb, így lopási és vérontási ügyekre való kiterjesztése is. A barsi hospesek ugyan maguk választhattak falunagyot, de oklevelük úgy rendelkezett, hogy „*azt az ügyet pedig, amely valaki számára vérontásra vagy szabadság elvesztésére mehet, a vár ispánja ítélje, jelen lévén majd a falunagy*”. A beregszásziak bírója vérségi, lopási és emberölési ügyekben nem ítélkezhetett. Az iharosberényiek között is csak csekélyebb ügyekben ítél a bírójuk, míg a késmárki hospesek bírója a lopásokat, tizeddel kapcsolatos ügyeket, vérségi és pénzverési ügyeket nem ítélhette, ezeket a király adott időre kinevezett bírója intézte.

Összességében azonban ezen a területen nagyobb horderejű különbség nem mutatható ki a közösségek vizsgált csoportjai között, a bíraskodási szabadságuk alapvető jellegéből kifolyólag.

6. Kitekintés: határvédelmi feladatokat ellátó egyéb közösségek a 13. században

Az eddig tárgyalt közösségek vizsgálata mellett érdemes röviden megemlíteni, hogy természetesen nem csak a – jogállásukat tekintve – hospesek közösségei láttak el határőrzési feladatokat. Az egyéb (részben) katonáskodó népelemek közül pedig kettőnek a kiváltságlevelei feltűnő hasonlóságot mutatnak a hospesek privilégiumaival.

Az 1224-es *Diploma Andreanum*, vagyis a II. András által az erdélyi szászok számára adott szabadságlevél⁵⁹ felépítése és rendelkezései is feltűnő hasonlóságot mutatnak a 13. századi közösségek kiváltságleveleivel, azok egyaránt az úgynevezett privilégium-formula klasszikus megjelenítői. A lényegi különbség itt abban áll, hogy a hospesek települési szinten, az erdélyi szászok pedig egy nagyobb területi-etnikai autonómiát élvező közösségként nyerték el szabadságaikat.⁶⁰

A Vas megyei őrimagyaródsi örök V. Istvántól kapott, 1270-ben kelt kiváltságlevelével is formai és tartalmi hasonlóságot mutatnak a közösségek oklevelei. A határőrzési feladatokat is ellátó nyugat-magyarországi közösségekhez viszonyított földrajzi közelség és az okleveleik kiadásának időbeli közelsége mellett azonban ezek az örök jogállásukat tekintve nem hospesek, hanem valamely várhoz tartozó, őrnagyaiknak alárendelt és szolgálatokkal tartozó várnépek.⁶¹

7. Összegzés

Összességében kijelenthető, hogy a 13. századi közösségek körében a határőrzési feladatokat is ellátó közösségek javára megfigyelhetők bizonyos többletjogosultságok, amelyek főleg a vámmentességben vagy vámkönnyítésben, kisebb mértékben a szabad vásártartással kapcsolatos rendelkezésekben, illetve a kifejezetten hadászati és védelmi célokból rendelt kiváltságokban érhetők tetten.

Amíg az adórendelkezések, a beszállások alóli felmentés vagy éppen a földbérrel kapcsolatos rendelkezések esetében ilyen határozott összefüggések nem állapíthatók meg, a legjellegzetesebb kiváltság, amellyel minden határőrfeladatot is ellátó nyugat-magyarországi közösség, továbbá az őrimagyaródsi határőrök és az erdélyi szászok is rendelkeztek, a vámmentesség. E kiváltsággal valamilyen formában mindegyik ide tartozó oklevélben találkozunk, ezért úgy tű-

58 MA 506–507.

59 MA 420–423.

60 LÁSZLÓ, 800 éves az erdélyi szászok arany szabadságlevele 1.

61 HO VIII. 127–130.

nik, hogy ez a katonáskodó közösségek általános kiváltsága lehetett, mintegy jutalmul a többlet védelmi kötelezettségeikért. A szabad vásártartással kapcsolatos megállapítások már nem annyira egyértelműek, de egyfajta tendencia itt is felismerhető, ha azt nézzük, hogy a határőrzési feladatot is ellátó és az egyéb közösségeknél milyen gyakorisággal és milyen mértékben fordult elő ez a kiváltság. Mindez azt mutatja, hogy e települések gazdasági helyzete és kiváltságaik jelentősége összhangban volt határőrzeti szerepükkel. Az egyéb hadászati rendelkezések alakulása, terheik mérséklése is megerősíti a két csoport közötti különbségeket.

Felhasznált irodalom és források

- DÁNIEL Viktória: Mesélő tárgyak: az eltűnt kiváltságlevél. *Kisalföld* 2021. 01. 25. <https://www.kisalfold.hu/helyi-életstilus/2021/01/meselo-targyak-az-eltunt-kivaltsaglevel> (2026. 01. 01.)
- DEDEK CRESCENS Lajos: Pozsony vármegye története. In: BOROVSKY Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai: Pozsony vármegye*. Budapest 1904 <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Borovszky-borovszky-samu-magyarorszag-varmegyei-es-varosai-1/pozsony-varmegye-13AE4/pozsony-varmegye-tortenete-irta-dedek-crescens-lajos-dr-14B79/> (2026. 01. 01.)
- FINÁLY Henrik: A latin nyelv szótára, <https://latin.oszk.hu/cgi-bin3/index.cgi?function=index> (2026. 01. 01.)
- GÖMÖRI János: A nyugati határvidék korai sáncváraitól, különös tekintettel Sopronra. *Savaria* 2007/2. sz. 187–216.
- HÁRS József: Löver-Lövér, <https://sopronanno.hu/dokumentum/lover-lover> (2026. 01. 01.)
- HÁZI Jenő: István, az első soproni városbíró (1277). *Soproni Szemle* 1973/1. sz. 68–70.
- HÓMAN Bálint: *Magyar középkor*. Budapest 1938
- HUNYADI Zsolt: *The Hospitallers in the Medieval Kingdom of Hungary*. Budapest 2010
- KÖLNEI Lívია – VARJASSY Péter: A jeruzsálemi Szent János Lovagrend ispotályai a középkori Magyarországon. *Orvostörténeti Közlemények: Communicationes de historia artis medicinae* 2014/1–4. sz. 5–23.
- KRŠNJAVA IZIDOR: A nemzeti uralkodók és az Árpádok kora. In: *Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képen XXI*. Budapest 1901, <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/OMonarchia-az-osztrak-magyar-monarchia-irasban-es-kepben-1/horvat-szlavonorszag-554A/horvat-szlavon-es-dalmatorszagok-tortenete-5572/a-nemzeti-uralkodok-es-az-arpadok-kora-kršnjavi-izidortol-forditotta-acsady-ignacz-55B0/>
- KUBINYI András: Városfejlődés a középkori Magyarországon. In: GyÖNGYÖSSY Márton (szerk.): *Magyar középkori gazdaság és pénztörténet*. Budapest 2006, 153–175.
- LÁSZLÓ Balázs: 800 éves az erdélyi szászok arany szabadságlevele. *Jogtörténet. A HUN-REN-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport blogja* 2024. 07. 12. <https://mtajogtortenet.elte.hu/dstore/document/10733/Laszlo-Balazs-Andreanum.pdf>
- LÁSZLÓ Balázs: Bíraskodási szabadság a XIII. századi közösségekben. In: DRINÓCZI Tímea – NASZLADI Georgina (szerk.): *Studia Iuvenum Iurisperitorum* 6. Pécs 2012, 39–56.
- LÁSZLÓ Balázs: Katonaállítási kötelezettség az Árpád-kori közösségekben. *Diskurzus* 2013/2. sz. 65–75.
- LÁSZLÓ Balázs: Privileges of the 'Hospes' Communities on the territory of Croatia during the Middle Ages. In: DRINÓCZI Tímea – LEGČEVIĆ, Jelena (szerk.): *Aspects of local and regional development*. Pécs-Osijek 2013, 71–91.
- MAKÁDI Mariann: *Földrajzi fogalomtár. A közoktatásban használt legfontosabb földrajzi fogalmak*. Budapest 2015

- RÁBEL László: A vármegyék múltja és a jövő hivatása. Jogtörténeti és politikai tanulmány. Sopron 1911
- SILL Ferenc: Vasvár településtörténetének vázlata a 18. századig. In: HORVÁTH Ferenc (szerk.): Vas megye múltjából: Levéltári Évkönyv 2. Szombathely 1982, 3–33.
- SZENDE Katalin: Otthon a városban. Társadalom és anyagi kultúra a középkori Sopronban, Pozsonyban és Eperjesen. Budapest 2004
- VÁCZY Péter: A királyi serviensek és a patrimonialis királyság. Századok 1927/1–3. sz. 357–358.

Rövidítések

- ÁKOKJ = SZENTPÉTERY Imre (szerk.): Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke I–II. Budapest 1923–1943
- ÁÚO = WENZEL Gusztáv (szerk.): Árpád-kori Új Okmánytár I–XII. Pest 1860–1871, Budapest 1873–1874
- CD = FEJÉR, Georgius (ed.): Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis I–XI. Budae 1829–1844
- HO = NAGY Imre – PÁUR Iván – RÁTH Károly – VÉGHÉLY Dezső (kiad.): Hazai okmánytár I–VIII. Győr 1865–1873, Budapest 1876–1891
- ISM = Ismeretlen szerző: Sagittarius – lövér. Soproni Szemle, 1940/4-5. sz. 284.
- MA = ENDLICHER, Stephanus Ladislaus (ed.): Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana. Sangalli 1849